

**LAO KE NE FAI HA NGAahi TU'UTU'UNI MAHINO 'O
FEKAU'AKI MO E TOTONU 'O E HIKI TATAU
FAKAHOKOHOKO 'O E NGAahi KUPU**

KUPU

1. Hingoa Nounou
2. 'UHINGA'i Lea

KONGA 1 - TOTONU 'O E HIKI TATAU

3. Malu'i 'o e ngaahi ngāue
4. Ngaahi filio'i mei ha ngāue kehe
5. 'Ikai malu'i 'a e tefito'i fakakaukau
6. Ngaahi Totonu Faka'ekonomika
7. Ngaahi totonu fakamolale
8. Toe fa'u ha tatau taautaha ki he ngaahi taumu'a fakafo'ituitui
9. Fa'u hano tatau fakataimi
10. Ko e hiki ha konga mei ha tohi
11. Ngaohi ha tatau ke ako'i
12. Toe fa'u ha tatau lipokalafi 'e he ngaahi laipeli mo e ngaahi 'akaivi
13. Toe fa'u ha tatau, fakamafola mo ha fakafetu'utaki kehe ki he kakai ki he taumu'a ma'u'anga fakamatala
14. Toe fa'u ha tatau mo liliu ke fe'unga 'o ha ngaahi polokalama komipiuta
15. Hu mai ki he ngaahi taumu'a fakafo'ituitui
16. Faka'ali'ali 'o e ngaahi ngaue
17. Lekooti fakataimi
18. Taimi ki he Totonu hiki tatau
19. Ko e taha 'o'ona 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika 'olisinale
20. Lau ko e taha fa'u mo e fakafofonga 'o e taha fa'u
21. Tuku atu mo hono laiseni 'o e ngaahi totonu 'a e taha fa'u

KONGA II

**MALU'I 'O E KAU FAIVA, KAU FA'U FONOKALAMI MO E
NGAAHI KAUTAHA FAKAMAFOLA**

22. Ngaahi ngaue 'oku fiema'u ke fakamafai'i 'e he kau faiva

23. Ngaahi ngaue 'oku fiema'u ke fakamafai'i 'e he kau polotiusa 'o e ngaahi fonokalami
24. Totongi taau ki hono ngaue'aki 'o e ngaahi fonokalami
25. Ngaahi ngaue 'oku fiema'u ke fakamafai 'a e ngaahi kautaha fakamafola
26. Ngaahi fakangatangata ki he malu'i
27. Ngaahi tu'utu'uni tu'uma'u mo fakataimi
28. Ngaahi huhu'i sivile
29. Ngaahi Tautea
30. Ngaahi Fua, ngaahi totongi huhu'i mo e ngaahi tautea ki hono pa'usi'i 'o e malu'i mo hono pule'i fakatekinikale 'o e ngaahi totonu

KONGA IV

NGAAHI ME'A KEHEKEHE

31. Lahi hono ngaue'aki malu'i 'o e ngaue fa'u tohi mo e 'aati fakamatamatalelei
32. Lahi hono ngaue'aki mo malu'i 'o e kau faiva, ngaahi fonokalami mo e ngaahi fakamafola
33. Ngaue'aki 'o e ngaahi talite faka-vaha'apule'anga
34. Ngaahi Tu'utu'uni
35. Fakapekia mo e Ngaue'aki

'Oku ou loto ki ai,

TAUFA'AHAU TUPOU IV,

4 'o Ma'asi, 2004.

KO E LAO

KE NE FAI HA NGAahi TU'UTU'UNI MAHINO 'O FEKAU'AKI MO E TOTONU 'O E HIKI TATAU

[30 'o Siulai 2002]

'OKU TU'UTU'UNI 'e he Tu'i mo e Fale Alea 'o Tonga 'i he Fakataha Alea 'o e Pule'anga 'o pchē:

- 1. (1) 'E ui 'a e Lao ni ko e Lao ki he Totonu 'o e Hiki Tatau 2002. Hingoa Nounou
- (2) Kuo pau 'e kamata ngaue'aki 'a e Lao ni 'i ha 'aho 'e fanongonongo 'e he 'Ene 'Afio 'i he Fakataha Tokoni.

- 2. 'I he Lao ni tukukehe 'oka hā atu ha toe 'uhinga kehe 'i hono tu'unga'- 'Uhinga'i Lea

"ngāue 'ata-ongo" 'oku 'uhinga ki ha ngāue 'oku fa'u 'aki ha ngaahi holongā 'ata 'oku nau fekau'aki 'a ia 'oku ne tukuange atu ha fotunga 'oku ngāue, fakataha pe 'ikai fakataha mo ha ngaahi ongo, 'a ia 'oku malava ke 'ai ke hā mai pea, kāpau 'oku tuku atu fakataha mo ha ngaahi ongo, 'oku malava ke 'ai ke ongo;

"tangata fa'u" 'oku 'uhinga ki ha taha fakanatula kuo ne fa'u 'a e ngāue';

"fakamafola" 'oku 'uhinga ki hono fakafetu'utaki 'o ha ngāue, ha faiva, pe ha fonokalami ki he kakai' fakafou 'i he fetu'utaki uaealesi, kau ai 'a e fakahoko 'i he satelaite';

"ngāue kolekitivi" 'oku 'uhinga ki ha ngāue kuo fa'u 'e ha kakai fakanatula 'e toko ua pe toko lahi ange 'i hano fekau pe tu'utu'uni 'e ha taha fakanatula pe sino fakalao, 'i he femahino'aki 'e tuku atu ia 'e he taha pe sino 'oku lau fakamuimui ki ai' ma'ana pe 'i hono hingoa' pea 'e 'ikai ke hā ai 'a e hingoa ia 'a e kakai fakanatula na'a nau fa'u';

“fakafetu’utaki ki he kakai” ‘oku ‘uhinga, ko e fakahoko fakafou ‘i he uaea pe uaealesi ha ngaahi ‘ata pe ongo, pe fakatou’osi, ‘o ha ngāue, ha faiva, ha fonokalami pe ha fakamafola ‘i ha fa’ahinga founa ‘a ia ‘e lava ke mamata pe fanongo ki ai ‘e ha kakai kitu’a mei he siakale angamaheni ‘o e famili’ mo hono ngaahi maheni fakasosiale offi taha’ mei ha ngaahi feitu’u pe feitu’u mama’o mei he feitu’u ‘oku fakahoko mei ai’ ‘a ia, ka ne ta’e’oua hono fakahoko’, na’e ‘ikai ke mei malava ke fai ha mamata pe fanongo ki he ngaahi ‘ata pe ngaahi ongo ko ia’ pea, ‘o tatau ai pe pe ‘e lava ‘e he kakai ko ia’ ‘o ma’u ‘a e ngaahi ‘ata pe ngaahi ongo ko ia’ ‘i he feitu’u mo e taimi tatau, pe ‘i ha ngaahi feitu’u mo ha ngaahi taimi kehekehe te’ nau fili fakafou’ituitui ki ai;

“komipiuta” ‘oku ‘uhinga ki ha me’angāue faka’elekitulonika pe ha me’a tatau mo ia ‘oku ne malava ‘o tauhi, liliu mo ‘omai ha fakamatala;

“polokalama komipiuta” ‘oku ‘uhinga ki ha ngaahi fakahinohino ‘oku fakahaa’i ‘i ha ngaahi fo’i lea, ngaahi kouti, ‘i ha ngaahi founa pe fōtunga pē ‘a ia, ‘i he taimi ‘oku fakatahataha’i ai ki ha mitiume ‘e lava ‘e he komipiuta ‘o lau, te ne lava ‘o ‘ai ke fakahoko pe ke ma’u ‘e he komipiuta’ ha fa’ahinga ngaue pe ha ola;

“Fakamaau’anga” ‘oku ‘uhinga ki he Fakamaau’anga Lahi ‘o Tonga;

“ngaahi totonu faka’ekonomika” ‘oku ‘uhinga ki he ngaahi totonu ‘oku fakamatala’i ‘i he kupu 6;

“fakafōtunga ‘o e talatukufakaholo” ‘oku ‘uhinga ki ha fa’u ‘oku fakahoko fakakulupu ‘o makatu’unga ‘i he tala tukufakaholo ‘a ha ngaahi kulupu pe ha kakai fakafou’ituitui ‘a ia te nau fakahaa’i atu ‘o fakatatau ki he ‘amanaki ‘a e komiunitii, ha fotunga totonu ‘o honau tala fakafonua mo ‘enau nofo fakasosiale’, mo honau ngaahi tu’unga mo e ngaahi me’a ‘oku nau mahu’inga’ia ai fakaenofu ‘o fakahoko fou ‘i he tala ngutu, pe ko’ hono fa’ifa’itaki pe ‘i ha ngaahi founa kehe, kau ai ‘a e:

(a) ngaahi fananga, maau, ngaahi tala tupu’a;

(b) ngaahi hiva mo e musika ‘oku tā ‘i he me’alea’ tu’ufonua;

(c) ngaahi me’e mo e ngaahi va’inga tu’ufonua;

(d) fa’u ‘o e ngaahi ‘āti tu’ufonua ‘o tautautefito ki he, ngaahi tā fakatā, ngaahi tā valivali, ngaahi tā tongitongi, ngaahi tā maka fakamanatu, ngaahi kulo kelepulu, ngaahi kulo ‘umea, tufunga faliki maka, tufunga ‘akau, tufunga ukamea, ngaahi me’a teuteu, ngaahi ngāue nimamea’a, ngaahi teunga, mo e ngaahi tupenu tu’ufonua;

“hiki” ‘oku ‘uhinga ki hono fakafā’utaha’i ‘i ha me’a ‘a e ngaahi ongo, ngaahi ‘ata pe fakatou’osi pe ha ngaahi fakafofonga ‘o ia, ‘a ia ‘e lava ke fai ha mamata pe fanongo ki ai, toe fa’u hano tatau pe fakafetu’utaki fou ‘i ha misini;

“ngaahi totonu fakamolale” ‘oku ‘uhinga ki he ngaahi totonu ‘oku hā ‘i he kupu 7;

“taha ‘a‘ana ‘a e totonu hiki tatau” ‘oku ‘uhinga :

- (a) ki he taha fa‘u’, kapau ‘oku ma‘u ‘e he taha fa‘u ‘a e ngaahi totonu faka‘ekonomika’;
- (b) ki he taha fakanatula pe ko e sino fakalao’, kapau ‘oku ma‘u ‘e ha taha fakanatula pe ko ha sino fakalao’ ‘a e ngaahi totonu faka‘ekonomika ‘olisinale’ ‘o ‘ikai ko e taha fa‘u’;
- (c) ki he taha pe sino fakalao’, kapau kuo hiki hono ma‘u ‘o e ngaahi totonu faka‘ekonomika ki ha taha fakanatula pe sino fakalao;

“kau faiva” ‘oku ‘uhinga ki ha taha ‘oku ne faiva ‘i ha ngaahi ngāue fakafa‘u tohi mo ‘āti fakamatamatalelei pe ko hono fakafōtunga ‘o e tala tukufakaholo;

“fonokalami” ‘oku ‘uhinga ki hono hiki ‘o ha ngaahi ongo ‘o ha faiva pe ngaahi ongo kehe, pe ko hano fakafofonga ‘o ha ngaahi ongo, kae ‘ikai ko ha hiki kuo fakatahataha‘i ‘i ha hele‘uhila pe ha ngāue-‘ata-ongo kehe;

“ngāue fakafaitā” ‘oku ‘uhinga ki hono lekooti ‘o e maama pe ha huelo kehe ‘i ha mitiume ‘a ia ‘e ma‘u pe ‘e ala ma‘u mei ai ha ‘ata, ‘o tatau ai pē pe ko e hā ‘a e founga (kemikale, ‘elekituloniki pe me‘a kehe) ‘oku lekooti ‘aki’ ka ‘oku ‘ikai ke kau heni ha fakatātā tu‘uma‘u kuo to‘o mei hā ngāue ‘ata-ongo;

“polotiusa” ‘o ha ngāue ‘ata-ongo pe ha fonokalami ‘oku ‘uhinga ki ha taha fakanatula pe ha sino fakalao ‘oku ne kamata‘i mo fai tokanga‘i hono ngaahi ‘o e ngāue-‘ata-ongo’ pe fonokalami’;

“faka‘ali‘ali ki he kakai” ‘oku ‘uhinga ki hono fakahāhā ‘o e ‘olisinale pe ha tatau ‘o e ngāue’;

- (a) fakahangatonu;
- (b) fou ‘i ha filimi, silaiti, ‘ata televisone pe ‘i ha sikulini;
- (c) fou ‘i ha misini pe process kehe; pe,
- (d) kapau ko ha ngāue ‘ata-ongo, ki hono faka‘ali‘ali ‘o ha ngaahi ‘ata fakafō‘ituitui motumotu ‘i ha feitu‘u pe ngaahi feitu‘u ‘oku ‘i ai pe malava ke ‘i ai ha kakai ‘i tu‘a mei he siakale fāmili angamaheni mo hono ngaahi maheni fakasosiale ofi taha’, ‘o tatau ai pē pe ‘oku pe ‘e lava ke nau ‘i ha feitu‘u mo e taimi tatau pe ‘i ha ngaahi feitu‘u mo ha ngaahi taimi kehekehe, ‘a ia ‘e lava ke faka‘ali‘ali ai ‘a e ngāue ko ia‘ta‘e fakafetu‘utaki ki he kakai’;

“oatu ki he kakai” ‘oku ‘uhinga ki hono liliu ‘o e ma’u ‘o e ‘olisinale pe ha tatau ‘o ha ngāue pe ha fonokalami ‘e ha fa’ahinga kautaha ‘a ia ‘oku ‘atā ‘ene ngaahi sevesi’ ma’a e kakai’, ‘o hangē ko ha laipeli pe ha ‘akai’i ‘i ha vaha’a taimi fakangatangata ki ha ngaahi taumu’a ‘e ‘ikai ma’u mei ai ha tupu;

“faiva ki he kakai” ‘oku ‘uhinga :

- (a) kapau ko ha ngaue kehe mei he ngāue ‘ata-ongo, ki hono faiva’i ‘o e ngāue ko ia’, fakahangatonu pe fou ‘i ha misini pe ha fa’ahinga founga;
- (b) kapau ko ha ngāue ‘ata-ongo, ki hono faka’ali’ali ‘o ha ngaahi ‘ata ‘i hono fakahokohoko’pea mo hono ‘ai ke ongo ‘a e ngaahi ongo ‘oku tukuange atu mo ia’; pea
- (c) kapau ko ha fonokalami, ki hono ‘ai ke ongo’i ‘a e ngaahi ongo kuo lekooti,

‘i he me’a takitaha ‘i ha feitu’u pe ngaahi feitu’u ‘oku ‘i ai pe ‘e lava ke ‘i ai ha kakai ‘i tu’a mei he siakale fāmili angamaheni’, ‘o tatau ai pē pe ‘oku pe ‘e lava ke nau ‘i ha feitu’u mo ha taimi tatau, pe ‘i ha ngaahi feitu’u mo ha ngaahi taimi kehekehe, ‘a ia ‘e lava ke fai ai ‘a e mamata pe fanongo ki he faiva’ ‘o ‘ikai toe fiema’u ke fakafetu’utaki ki he kakai’;

“ngāue kuo pulusi” ‘oku ‘uhinga ki ha ngāue pe ha fonokalami, kuo faka’atā hano ngaahi tatau lahi fakapotopoto ki he kakai’ ke fakatau, nō atu, ‘oatu pe ko e liliu kehe ‘i hono ma’u ‘o e ngaahi tatau’, ka kuo pau, ‘okapau ko ha ngāue, ke loto ‘a e taha fa’u pe ko e taha kehe ‘oku ‘o’ona ‘a e totonu hiki tatau’ ki hono faka’atā ko ia’, pea kapau ko ha fonokalami, ke loto ki ai ‘a e polotiusa ‘o e fonokalami’ pe ko hono fetongi fakalao’;

“nō atu” ‘oku ‘uhinga ke hiki ki ha taha kehe hono ma’u ‘a e ‘olisinale ‘o e pe ko ha tatau ‘o ha ngāue pe fonokalami ki ha vaha’a taimi fakangatangata ‘i he ngaahi taumu’a ke ma’u mei ai ha tupu;

“toe fa’u hano tatau” ‘oku ‘uhinga ki ha fa’u ha tatau ‘e taha pe lahi hake ‘o ha ngāue pe fonokalami ‘i ha fa’ahnga anga pe founga, kau ai hono tauhi ‘aupito pe fakataimi ‘o e ngāue’ pe fonokalami ‘i ha fotunga faka’elekutulōnika;

“lipokalafi” ‘oku ‘uhinga ki hono ngaohi ha tatau fekisimili ‘o e ‘olisinale pe ko e tatau ‘o ha ngāue, kau ai hono fotokopi;

“fakamatala ki he pule’i ‘o e totonu” ‘oku ‘uhinga ki ha fakamatala ‘oku ne fakahaa’i ‘a e taha fa’u, ‘a e ngāue’, ‘a e taha faiva, ‘a e faiva ‘a e taha faiva, ‘a e polotiusa ‘o ha fonokalami, ‘a e fonokalami, ‘a e taha fakamafola, ‘a e fakamafola, ‘a e taha ‘a’ana ha totonu ‘i he Lao ni, pe ha fakamatala fekau’aki mo e ngaahi ‘uhinga mo e ngaahi tu’unga ki hono faka’aonga’i ‘o e ngāue’, ‘a e faiva’, ‘a e fonokalami pe ko e fakamafola’, mo ha ngaahi teita

pe ngaahi kouti 'oku ne fakafofonga'i ha fakamatala pehċ, pea 'i ha taimi ko ia 'e fakapipiki ai ha taha 'o e ngaahi fakamatala ni ki ha tatau 'o ha ngāue, ha faiva kuo hiki, ha fonokalami pe ha fakamafola kuo hiki, pe 'e hā ai 'o fekau'aki mo e fakamafola, fakafetu'utaki ki he kakai'pe ko hono faka'atā ki he kakai'ha ngāue, ha faiva kuo hiki, ha fonokalami pe ha fakamafola;

"ngāue" 'oku 'uhinga ki ha ngāue fakafa'utohi pe 'āti fakamatamatalelei 'i he kupu 3(1) mo e 4(1);

"ngāue 'āti 'aonga" 'oku 'uhinga ki ha fa'u faka'āti 'oku lava 'o ngāue 'aonga 'aki pe kuo fakatahataha'i ki ha me'a 'oku 'aonga, 'o tatau ai pē pe na'e ngaohi 'e he nima pe fa'u 'i ha ngaue'anga ngaohi koloa;

"ngāue kaungā fa'u" 'oku 'uhinga ki ha ngāue na'e kau ha kau fa'u 'e toko ua pe toko lahi ange 'i hono fakatupu', ka kuo pau 'e 'ikai ke kau heni ha "ngāue kolekitivi".

KONGA I

TOTONU 'O E HIKI TATAU

3. (1) Ko e ngaahi fa'u 'olisinale fakaepoto 'a e ngaahi ngaue fakafa'u tohi mo e 'aati fakamatamatalelei'kau ai 'a e ngaahi me'a ko 'eni: Malu' 'o e ngaahi ngāue
- (a) ngaahi tohi, ngaahi pemifeleti, ngaahi 'atikolo, ngaahi polokalama komipiuta mo ha ngaahi tohi kehe;
  - (b) ngaahi lea, ngaahi lea fakafaiako, ngaahi tala, ngaahi malanga mo ha ngaahi ngāue tala ngutu kehe;
  - (c) ngaahi tulama, ngaahi ngaue tulama-mūsika, ngaahi fakakata fakalongolongo, fa'ahinga tau'olunga pēlei mo ha ngaahi ngāue kehe kuo fa'u ke fakahoko 'i he siteisi;
  - (d) ngaahi ngāue fakamūsika, fakataha pe 'ikai 'alu fakataha mo e lea;
  - (e) ngaahi ngāue 'ata-ongo;
  - (f) ngaahi ngāue 'akiteki;
  - (g) ngaahi ngāue tā, ngaahi tā valivali, ngaahi tā 'imisi, tā tongitongi, lalanga tupenu teuteu mo e ngaahi ngaue faini 'aati (fine arts);
  - (h) ngaahi ngāue fakafaitā;
  - (i) ngaahi ngāue 'āti 'aonga;
  - (j) ngaahi fakatātā fakahinohino, ngaahi mape, ngaahi palani, ngaahi tā palani mo e ngaahi ngāue fotunga anga-'e-tolu 'oku fekau'aki mo e siokalafi, topokalafi (topography), 'akiteki pe fakasaenisi.

- (2) Kuo pau ke malu'i 'a e ngaahi ngāue koe'uhi pē ko honau fa'u'neongo pe ko e hā 'a e founa mo e anga hono fakafōtunga', pe ko hono kakano', mahu'inga' mo hono taumu'a'.

Ngaahi fillo'i mei
ha ngāue kehe

4. (1) Kuo pau ke malu'i 'a e ngaahi ngāue ko 'eni:
- (a) ngaahi liliu lea, ngaahi liliu ke fe'unga, ngaahi fokotu'utu'u mo ha ngaahi liliu pe ngaahi fakalelei kehe 'o ha ngaahi ngāue; mo e
- (b) ngaahi ngāue kolekitivi, ngaahi teita (teitapeisi) kolekitivi, 'o tatau ai pē pe 'oku lava ke lau 'i ha misini pe 'i ha founa kehe, mo e ngaahi fakafotunga 'o e talafukufakaholo, ka kuo pau ko ha ngāue fo'ou 'a e ngaahi kolekitivi ko ia'aki 'a e anga hono filifili pe fokotu'utu'u 'o hono kakano'.
- (2) Ko e malu'i 'o ha ngāue 'oku lau ki ai 'i he kupu si'i (1) kuo pau 'e 'ikai ke kaunga kovi ia ki ha malu'i 'o ha ngāue na'e 'uluaki 'i ai ki mu'a pe ha fakafotunga 'o e talatukufakaholo 'a ia kuo fakatahataha'i pe faka'aonga'i 'i hono ngaahi 'o ha fa'ahinga ngāue pehē.

'ikai malu'i 'a e
tefito'i
fakakaukau

5. Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'a e kupu 3 mo e 4, kuo pau 'e 'ikai ke fakakau 'a e ngaahi me'a ko 'eni' 'i hono malu'i 'i he Lao ni:
- (a) ha fakakaukau, founa ngāue, sisitemi, founa fakalele, taumu'a, kaveinga, 'ilo fo'ou pe teita, 'o tatau ai pē pe 'e fakahaa'i, fakamahino'i, fakamatala'i, tā fakatāta'a'i pe 'e fakahāsino mai 'i ha ngāue;
- (b) ha tohi faka'ofisiale 'oku natula fakafa'u-lao, fakapule'i ngāue pe fakalao, pe ko ha liliu lea faka'ofisiale 'o ia.

Ngaahi Totonu
Faka'ekonomika

6. (1) Fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o e kupu 9 ki he 17, kuo pau ke ma'u 'e he taha fa'u' pe taha kehe 'oku 'a'ana 'a e totonu hiki tatau 'a e totonu tokotaha ke ne fakahoko pe ke fakamafai'i 'a e ngaahi me'a ko 'eni' 'o fekau'aki mo e ngāue':
- (a) toe fa'u ha tatau 'o e ngāue';
- (b) liliu lea 'o e ngāue';
- (c) ha liliu ke fe'unga, fokotu'utu'u pe ko hano liliu kehe 'o e ngāue';
- (d) ko hono tufaki ki he kakai'aki hono fakatau, nō atu, 'oatu ki he kakai pe ha founa kehe 'o e 'olisinale pe ko ha tatau 'o e ngāue 'a ia kuo te'eki ai ke fakatau atu pe liliu hono ma'u' ki ha taha kehe kuo fakamafai'i 'e he taha 'a'ana 'a e totonu hiki tatau';
- (e) nō atu pe 'oatu ki he kakai'aki 'o e 'olisinale pe ha tatau 'o ha ngāue 'ata-ongo, ha ngāue kuo fakatahataha'i 'i ha fonokalami, polokalama komipiuta, teitapeisi pe ha ngāue fakamusika 'i he fōtunga 'o e nota, 'o tatau ai pē pe ko hai 'oku ne ma'u 'a e 'olisinale pe tatau ko ia';

- (f) hū mai mei tu'apule'anga ha ngaahi tatau 'o e ngāue;
- (g) faka'ali'ali ki he kakai 'a e 'olisinale pe tatau 'o e ngāue;
- (h) faiva'i 'o e ngāue ki he kakai';
- (i) fakamafola 'o e ngāue;
- (j) fakafetu'utaki kehe 'o e ngāue' ki he kakai'.
- (2) Ko e ngaahi totonu ke no atu mo 'oatu 'i he kupusi'i (1)(e) 'oku 'ikai ke ngaue'aki ia ki he nō atu pe 'oatu ha ngaahi polokalama komipiuta kapau 'oku 'ikai ko e polokalama' 'iate ia pē 'a e tefito'i me'a 'oku nō pe 'oatu.
7. (1) Kehc ange mei he'ene ngaahi totonu faka'ekonomika, pea neongo 'oku 'ikai ke ne kei ma'u 'a e ngaahi totonu ko ia', kuo pau ke ma'u 'e he taha fa'u 'a e ngaahi totonu - Ngaahi totonu fakamolale
- (a) ke 'ai hono hingoa' ke hā mahino 'i he ngaahi tatau' pea fekau'aki mo hano ngaue'aki 'o 'ene ngāue' ki he kakai', ki he lelei taha 'e ala lava';
- (b) ke 'oua 'e fakahā hono hingoa 'i he ngaahi tatau' pea fekau'aki mo hono ngaue'aki 'o 'ene ngāue' ki he kakai', mo e totonu ke ne ngaue'aki ha hingoa fakapulipuli;
- (c) ke fakafepaki'i hano fakakehe'i, fakakonga'i pe ha fa'ahinga liliu kehe, pe ko hano pa'usi'i 'ene ngāue 'a ia 'e ala kaungakovi ki hono ngeia pe ongoongo lelei'.
- (2) Kuo pau 'e 'ikai ke liliu ki ha taha kehe ha totonu 'oku lau ki ai 'i he kupusi'i (1) lolotonga 'a e mo'ui 'a e taha fa'u', ka ko e totonu ke ngaue'aki ha ni'ihī 'o e ngaahi totonu ko ia' kuo pau 'e ala liliu ia ki ha taha kehe 'aki ha tohi tuku e ko pe ngāue 'a e lao hili 'a e pekia 'a e taha fa'u.
- (3) 'E ngofua ke tukuange 'e he taha fa'u tohi ha ni'ihī 'o e ngaahi totonu fakamolale 'oku hā 'i he kupusi'i (1), ka kuo pau ke fai 'i he tohi 'a e tukuange ko ia' pea ke fakamahino'i pau ai 'a e totonu pe ngaahi totonu kuo tukuange' mo e ngaahi tu'unga 'e ngaue'aki ai 'a e tukuange ko ia' pea kuo pau foki, ke fakamahino'i 'i he tukuange 'o e totonu 'i he kupusi'i (1)(c) 'a e natula mo e lahi 'o e liliu pe ha ngaue kehe 'oku tukuange ki ai 'a e totonu ko ia'. Hili 'a e pekia 'a e taha fa'u kuo pau ke ma'u 'e he taha fakanatula pe sino fakalao 'a ia kuo 'alu ki ai 'a e ngaahi totonu fakamolale' 'a e totonu ke ne tukuange 'a e ngaahi totonu ko ia'.
8. (1) Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'o e kupu 6(1)(a), pea fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'i he kupusi'i (2), kuo pau ke ngofua 'a hono toe fa'u fakataautaha ha tatau pē 'e taha 'o ha ngāue kuo pulusi 'o 'ikai toe fiema'u ki ai ha fakamafai 'a e taha fa'u pe taha 'a'ana 'a e totonu hiki tatau', kapau ko hono toe fa'u 'e ha taha ki ha'ane taumu'a fakafo'ituitui ma'ata'atā pē. Toe fa'u ha tatau taautaha ki he ngaahi taumu'a fakafo'ituitui

- (2) Kuo pau 'e 'ikai ke ngaue'aki 'a e ngofua 'i he kupusi'i(1) ki hono toe fa'u ha tatau -
- (a) 'o ha ngāue faka'ākiteki 'i he fōtunga 'o ha fale pe ha langa kehe;
  - (b) 'i ha founga lipokalafi 'o e kotoa pe ko e kongā mahu'inga 'o ha tohi pe ha ngāue fakamūsika 'i he fōtunga 'o e nota;
  - (c) 'a e kotoa pe ha kongā mahu'inga 'o ha teitapeisi 'i he fōtunga tisisitolo (digital);
  - (d) 'o ha polokalama komipiuta, tukukehe 'o hangē ko ia 'oku tu'utu'uni 'i he kupu 14; pe
  - (e) 'o ha ngāue 'a ia 'e fepaki 'a e toe fa'u hano tatau mo e anga hono ngaue'aki angamaheñi 'o e ngāue ko ia' pe 'a ia 'e kaunga kovi ki he ngaahi kaunga fakalao 'a e taha fa'u' pe ko e taha kehe 'oku 'a'ana 'a e totonu hiki tatau'.

Fa'u hano tatau fakataimi

9. Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'a e kupu 6(1)(a), kuo pau 'e ngofua ke toe fa'u fakataimi ha tatau 'o ha ngāue kapau 'e fakahoko kotoa 'a e ngaahi me'a ko 'eni';
- (a) kapau ko e toe fa'u 'o e ngāue 'oku fakahoko ia 'i he founga fakatisitolo (digital) pe 'i ha ngāue ke lava 'o lau ha ngāue kuo tauhi fakatisitolo (digital);
  - (b) kapau ko e toe fa'u 'e ha taha pe ha sino'i 'a ia, 'oku 'i ai 'ene totonu ke ne fakahoko ia pe te ne lava ke fakahoko ha ngāue 'oku tauhi fakatisitolo (digital), 'i hano fakamafai' 'e he taha 'a'ana 'a e totonu hiki tatau pe ko e ngāue 'a e lao'; pea
  - (c) kapau ko e toe fa'u ko e kongā pe ia 'o e founga fakatisitolo (digital) ko ia' ko hono 'ai ke lava 'o lau 'a e ngaue kuo tauhi fakatisitolo ko ia', 'a ia 'e hoko lolotonga 'a e ngāue angamaheñi 'o e me'angāue 'oku ngaue'aki pea 'oku ne fakatupunga 'a e mate 'iate ia pē 'a e tatau' 'o 'ikai ke toe malava ke toe fakafoki mai 'a e ngāue ki ha taumu'a kehe mei he ngaahi taumu'a, 'oku lau ki ai 'i he palakalafi (a) mo (b).

Ko e hiki ha kongā mei ha tohi

10. Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'a e kupu 6(1)(a), ko e toe fa'u ha tatau, 'aki hono hiki ha kongā, nounou 'o ha ngāue kuo pulusi kuo pau ke ngofua ia 'o 'ikai fiema'u ha fakamafai 'a e taha fa'u pe taha 'a'ana 'a e totonu hiki tatau', ka kuo pau ke ngāue totonu 'aki 'a e toe fa'u ko ia' pea ke 'oua 'e hulu atu 'i he taumu'a totonu na'e 'uhinga ki ai'. Kuo pau ke 'ave fakataha mo e tatau hiki mei ha tohi ko ia' ha ki'i fakamatala 'o hono ma'u'anga' mo e hingoa 'o e taha fa'u', kapau na'e hā hono hingoa' 'i he ngāue na'e to'o mei ai 'a e kongā ko ia'.

Ngaahi ha tatau ke ako'i

11. (1) Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'o e kupu 6(1)(a), kuo pau ke ngofua 'a e ngaahi ngāue ko 'eni' 'o 'ikai toe fiema'u ha fakamafai mei he taha fa'u, pe ha taha kehe 'oku 'a'ana 'a e totonu hiki tatau:

- (a) ko e toe fa'u ha tatau 'o ha konga nounou 'o ha ngāue kuo pulusi ki he ngaahi taumu'a fakafaiako fou 'i he fakahinohino, tohi pe ongo pe lekooti 'ata pe ongo, ka kuo pau ke ngāue totonu'aki 'a e tatau ko ia' pea ke 'oua 'e hulu atu 'i he taumu'a totonu na'e 'uhinga ki ai';
- (b) ko e toe fa'u ha ngaahi tatau lipokalafi 'o e ngaahi 'ātikolo ko pulusi, ki he ako femaataaki 'i he ngaahi ako'anga 'a ia 'oku 'ikai ma'u fakahangatonu pe ta'efakahangatonu mei ai ha totongi fakakomesiale, pe ha ngaahi ngāue nounou kehe pe ngaahi konga nounou kuo to'o mei ha ngaahi ngāue, ki he taumu'a totonu na'e 'uhinga ki ai, ka kuo pau –
- (i) ke fakahoko mavahe 'a e toe fa'u tatau ko ia', pea kapau 'e toe fakahoko, ke fakahoko pe ia 'i ha ngaahi taimi kehekehe mo māvahevahe; pea
- (ii) 'e 'ikai ke lava ke toe fa'u ha tatau pehee koe'uhi ko hano 'oatu ha laiseni kolekitivi ('a ia, 'e tuku atu 'e ha kautaha kolekitivi 'a ia 'oku pe kuo totonu ke 'ilo'i 'e he ako'anga).

(2) Kuo pau ke fakamahino'i 'a e ma'u'anga 'o e ngāue kuo toe fa'u hono tatau' mo e hingoa 'o e taha fa'u ki he lelei taha 'e ala lava' 'i he ngaahi tatau kotoa pē 'i he palakalafi (1).

12. Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'a e kupu 6(1)(a), 'e ngofua ki ha laipeli pe 'akaivi 'a ia 'oku 'ikai ke nau ngāue ki ha totongi fakakomesiale ke ne ngaahi fakahangatonu pe ta'efakahangatonu ha tatau lipokalafi 'e taha pe 'o e ngāue', 'o 'ikai ke toe fiema'u ha fakamafai mei he taha fa'u' pe ha taha kehe 'oku 'a'ana 'a e totonu hiki tatau, -

Toe fa'u ha tatau lipokalafi 'e he ngaahi laipeli mo e ngaahi 'akaivi

- (a) kapau ko e ngāue kuo toe fa'u hono tatau' ko ha 'ātikolo kuo pulusi, ngāue nounou kehe pe ko ha konga nounou kuo to'o mei ha ngāue, pea ko e taumu'a 'o e toe fa'u' ko ha kole 'e ha taha fakanatula, ka kuo pau-
- (i) ke fiemālie 'a e laipeli pe 'akaivi' 'e ngāue'aki pē 'a e tatau' ki he ngaahi taumu'a ako, sikolasipi pe fakatotolo taautaha;
- (ii) kapau 'e toe fa'u hano tatau, ke fakahoko makehekehe 'a e toe fa'u tatau ko ia', 'i ha ngaahi taimi māvahevahe pea ke 'oua te nau fekau'aki; pea
- (iii) 'e 'ikai ke lava ke toe fa'u ha tatau pehee koe'uhi ko hano 'oatu ha laiseni kolekitivi ('a ia, 'e tuku atu 'e ha kautaha kolekitivi 'a ia 'oku pe kuo totonu ke 'ilo'i 'e he laipeli' pe 'akaivi'); pe

- (b) kapau ko e ngaahi 'o e tatau' ke fakatolonga pea, kapau 'e fiema'u, ke fetongi ha tatau pe ke fetongi ha tatau kuo mole, maumau pe 'ikai toe ala ngaue'aki 'i ha feitu'u tauhi tu'uma'ui kehe 'o ha laipeli pe 'akaivi tatau mo ia ka 'okapau 'oku 'ikai ke malava ke ma'u ha tatau pehē 'i ha ngaahi tu'unga 'oku fakapotopoto' pea kapau 'e toe fa'u hano tatau lipokalafi kuo pau ke fakahoko mavahe 'a e toe fa'u ko ia' 'i ha ngaahi taimi māvahevahe.

Toe fa'u ha tatau, fakamafola mo ha fakafetu'utaki kehe ki he kakai ki he taumu'a ma'u'anga fakamatala

13. Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'i he kupu 6(1)(a), (i) mo e (j) kuo pau 'e ngofua 'a e ngaahi ngāue ko 'eni' 'o felave'i mo ha ngāue 'o 'ikai toe fiema'u ha fakamafai 'a e taha fa'u pe taha kehe 'oku 'a'ana 'a e totonu hiki tatau', kae fakatatau ki he fatongia ko ia ke fakamahino'i 'a e ma'u'anga mo e hingoa 'o e taha fa'u' ki he lelei taha 'e ala fakahoko:-

- (a) ko hono toe fa'u ha tatau 'i ha nusipepa pe ha pepa fakataimi pau pe ko ha fakamafola pe ha fakafetu'utaki kehe ki he kakai', 'o ha 'ātikolo kuo pulusi 'i ha nusipepa pe ha pepa fakataimi pau 'o ha ngaahi kaveinga lolotonga faka'ekonomika, fakapolitikale pe fakalotu pe ha ngāue fakamafola 'oku 'ulungaanga tatau mo ia; ka kuo pau 'e 'ikai ke ngāue'aki 'a e ngofua ko 'eni' kapau 'oku fakamahino'i 'e he taha fa'u pe taha 'a'ana 'a e totonu hiki tatau 'i he ngaahi tatau ko ia' 'a e ma'u 'o e totonu ki he mafai ki hono toe fa'u ha tatau, fakamafola pe ha fakafetu'utaki kehe ki he kakai, pe 'e he taha 'oku 'o'ona 'a e totonu hiki tatau', pe fakahaa'i 'o fekau'aki mo e fakamafola' pe ha fakafetu'utaki kehe ki he kakai' 'o e ngāue ko ia';
- (b) ko e toe fa'u ha tatau mo fakamafola pe fakafetu'utaki kehe ki he kakai' 'o ha ngaahi konga nounou 'o ha ngāue na'e mamata'i pe fanongoa lolotonga 'a e hoko 'a e ngaahi me'a ko ia', 'i he taumu'a ke lipooti 'a e ngaahi ongoongo lolotonga' 'o fakafe'unga pē ki he taumu'a pe ko ia';
- (c) ko e toe fa'u ha 'u tatau 'i ha nusipepa pe ha pepa fakataimi pau, ko e fakamafola ki he kakai' pe ko ha fakafetu'utaki kehe ki he kakai' 'o ha fakamalanga fakapolitikale, ha lea, fakamatala, malanga pe ha ngāue kehe 'oku natula tatau mo ia, pe ha fakamalanga 'e fai lolotonga ha hopo, 'o ngata pē 'i he taumu'a ke fakamatala'i ha me'a 'oku lolotonga hoko.

Toe fa'u ha tatau mo liliu ke fe'unga 'o ha ngaahi polokalama komipiuta

14. (1) Neongo 'a e kupu 6(1)(a) mo e (c), ko e toe fa'u ha tatau pē 'e taha, pe ko ē liliu ke fe'unga ha polokalama komipiuta 'e ha taha 'oku ne ma'u fakalao ha tatau 'o e polokalama komipiuta ko ia' kuo pau ke ngofua ia 'o 'ikai toe fiema'u ha fakamafai 'a e taha fa'u' pe ko e taha kehe 'a'ana 'a e totonu hiki tatau', ka kuo pau ke fiema'u 'a e tatau pe liliu ke taau ko ia'.

- (a) ki hono ngāue'aki 'o e polokalama komipiuta' ki he taumu'a mo e 'uhinga na'e ma'u mai ki ai 'a e polokalama komipiuta ko ia';
- (b) ki he ngaahi taumu'a faka'akaivi pea ki hono fetongi 'o ha tatau 'o e polokalama komipiuta na'e ma'u fakalao kapau kuo mole, maumau pe 'ikai toe ala ngaue'aki 'a e tatau 'o e polokalama komipiuta ko ia'.
- (2) Kuo pau 'e 'ikai ke ngaue'aki ha tatau pe ha liliu ke fe'unga 'o ha polokalama komipiuta ki ha taumu'a kehe mei he ngaahi taumu'a 'oku fakamahino'i 'i he kupusi'i (1) pea kuo pau ke faka'auha ha tatau pe ha liliu pehē 'i ha taimi 'oku 'ikai fakalao ai ke kei ma'u 'a e tatau 'o e polokalama komipiuta ko ia'.
15. Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'i he kupu 6(1)(f), kuo pau 'e ngofua 'a hono hū mai ha tatau 'o ha ngāue 'e ha taha ki ha ngaahi taumu'a fakafo'ituitui 'o 'ikai toe fiema'u ha fakamafai mei he taha fa'u pe ko ha taha kehe 'oku 'a'ana 'a e totōnu hiki tatau'. Hū mai ki he ngaahi taumu'a fakafo'ituitui
16. Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'i he kupu 6(1)(g), kuo pau ke ngofua 'a e faka'ali'ali fakapule'anga 'o e ngaahi 'olisinale 'o e ngāue' pe ha ngaahi tatau 'o ha ngaahi ngāue 'o 'ikai toe fiema'u ha fakamafai 'a e taha fa'u', ka kuo pau ke fai 'a e faka'ali'ali 'i ha founge kehe mei he filimi, silaiti, 'ata televisone pe ko ha founge kehe 'oku hā 'i he sikulini, pe ha founge faka'elekitulonika kehe, ka kuo pau foki ke 'osi pulusi 'a e ngāue ko ia' pe ko e 'olisinale 'o e ngāue pe ko e tatau 'oku faka'ali'ali', fakatau atu, tuku atu pe liliu ki ha taha kehe 'e he taha fa'u' pe ko hono fetongi fakalao'. Faka'ali'ali 'o e ngaahi ngāue
17. Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'a e kupu 6(1)(a), 'e ngofua ki ha kautaha fakamafola ke ne fai ha lekooti fakataimi 'o ha ngaue, 'o taumu'a ke ne fakamafola pea 'aki 'ene ngaahi me'angaue, ha ngaue kuo fakamafai 'i ia ke ne fakamafola. Kuo pau ke faka'auha hono ngaahi tatau kotoa pe 'i loto 'i he mahina 'e ono mei he 'aho na'e fai ai pe 'i loto 'i ha taimi loloa ange 'e loto ki ai 'a e taha fa'u; kai'kehe, kapau 'oku 'i ai ha 'ulungaanga ma'u'anga fakamatala makehe 'o e lekooti ko ia, 'e ngofua ke tauhi hano tatau 'e taha 'i ha ngaahi 'akaivi fakangaue. Lekooti fakataimi
18. (1) Fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o e kupusi'i (2) ki he (5), kuo pau ke malu'i 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika mo fakamolale lolotonga 'a e mo'ui 'a e taha fa'u pea ki he ta'u 'e nimangofulu hili 'ene pekia'. Taimi ki he Totonu-hiki tatau
- (2) Kapau ko e ngāue 'a ha kaungā fa'u, kuo pau ke malu'i 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika mo fakamolale lolotonga 'a e mo'ui 'a e taha fa'u na'e kei mo'ui fakamuimui taha' pea ki he ta'u 'e nimangofulu hili 'ene pekia'.
- (3) Kapau ko ha ngāue kolekitivi, kehe mei ha ngāue faka'āti 'aonga, pea kapau ko ha ngāue 'ata-ongo, kuo pau ke malu'i 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika mo fakamolale ki he ta'u 'e nimangofulu mei he 'aho na'e fa'u ai 'a e ngāue', 'uluaki faka'atā ai ki he kakai', pe na'e 'uluaki pulusi ai', ko fē pē 'a e 'aho na'e hoko fakamuimui taha'.

- (4) Kapau ko ha ngāue na'e pulusi ta'e fakahā 'a e hingoa' pe 'aki ha hingoa fakapulipuli, kuo pau ke malu'i 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika mo fakamolale ki he ta'u 'e nimangofulu mei he 'aho na'e fa'u ai 'a e ngāue', 'uluaki faka'atā ai ki he kakai' pe na'e 'uluaki pulusi ai', pe ko fē pē 'a e 'aho na'e hoko fakamuimui taha', ka 'okapau 'e fakahā pe 'e mahino 'aupito kimu'a 'a e hingoa 'o e taha fa'u' kimu'a pea 'osi 'a e vaha'a taimi kuo lau ki ai', kuo pau ke ngaue'aki 'a e ngaahi tu'utu'uni 'a e kupusi'i (1) pe kupusi'i (2), 'o hangē ko ia 'e hoko'.
- (5) Kapau ko ha ngāue faka'āti kuo filio'i, kuo pau ke malu'i 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika mo fakamolale ki he ta'u 'e uofulu mā nima mei he hono fa'u 'o e ngāue'.
- (6) Ko e vaha'a taimi kotoa pē 'oku tu'utu'uni 'i he ngaahi kupusi'i kimu'a' kuo pau ke nau lele ki he ngata'anga 'o e ta'u fakatohimāhina 'a ia 'e toki ngata ki ai.

Ko e taha 'o'ona
'a e ngaahi
totonu
faka'ekonomika
'olisinale

19. (1) Fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o e ngaahi kupusi'i (2) ki he (5), ko e taha 'o'ona 'o e ngaahi totonu faka'ekonomika 'olisinale' ko e taha fa'u 'o e ngāue ko ia'.
- (2) Kapau ko ha ngāue 'a ha kaungā fa'u, kuo pau ke nau ma'u 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika 'olisinale'. Ka, kapau, ko ha konga 'a ha ngāue 'a ha kaungā fa'u tohi 'oku lava ke ngāue'aki māvahevahe pea 'oku lava ke 'ilo'i 'a e hingoa 'o e taha fa'u 'o e konga taki taha, ko e taha fa'u 'o e konga taki taha kuo pau te ne ma'u 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika 'olisinale ki he konga ko ia na'a ne fa'u'.
- (3) Kapau ko ha ngāue kolekitivi, ko e taha fakanatula pe ko e sino fakalao na'a ne kamata'i pe na'a ne fakahinohino 'a e ngāue kuo fa'u' kuo pau ko e taha ia 'oku 'a'ana 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika 'olisinale'.
- (4) Kapau ko ha ngāue kuo fa'u 'e ha taha fa'u, 'oku fakangāue'i 'e ha taha fakanatula pe sino fakalao, 'i he lolotonga 'o 'ene ngāue', kuo pau ko e taha 'a'ana 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika 'olisinale, 'a e taha na'a ne fakangāue'i' tukukehe ka 'i ai ha tu'utu'uni kehe 'i ha aleapau.
- (5) Kapau ko ha ngaue 'ata-ongo, kuo pau ke ma'u 'e he polotiusa 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika 'olisinale', tukukehe ka 'i ai ha tu'utu'uni kehe 'i ha aleapau. Ko e kau kaungā fa'u 'o ha ngaue 'ata-ongo mo e taha fa'u 'o e ngaahi ngaue na'e 'i ai kimu'a' 'a ia kuo fakakau pe liliu ke fe'unga ki hono fo'u 'o e ngaue 'ata-ongo ko ia' kuo pau ke nau ma'u pē 'enau ngaahi totonu faka'ekonomika ki he'ene kau' pe 'e fakatatau 'a e ngaahi ngaue na'e 'i ai kimu'a' 'o 'ikai ko e ngaue 'ata-ongo' ki he ngaahi ngāue 'oku kau 'i he' enau ngaahi totonu faka'ekonomika'.

20. (1) Ko e taha 'a ia 'oku fakamahino'i hono hingoa 'i he anga maheni' ko e taha ia na'a ne fa'u ha ngāue kuo pau, ka 'ikai ke 'i ai ha fakamo'oni fehangahangai, 'e lau ko e taha fa'u ia 'o e ngāue'. Kuo pau ke ngaue'aki 'a e tu'utu'uni ni neongo ko ha hingoa fakapulipuli 'a e hingoa', kapau 'oku 'ikai faka'alo'alongaua 'oku 'uhinga 'a e hingoa fakapulipuli ko ia' ki he taha fa'u'. Lau ko e taha fa'u mo e fakafongā 'o e taha fa'u
- (2) Kapau ko ha ngāue 'oku 'ikai fakahā 'a e hingoa pe 'oku ngaue'aki ha hingoa fakapulipuli; fakatatau ki he tu'utu'uni 'i he kupusi'i (1), kuo pau, kapau 'oku 'ikai ha fakamo'oni fehangahangai, ke lau 'oku fakafongā'i 'e he taha fai pulusi 'a ia 'oku hā hono hingoa' 'a e taha fa'u' pea, 'i he tu'unga ko ia', kuo pau ke 'i ai 'ene totonu ke ne ngaue'aki 'a e ngaahi totonu fakamolale mo faka'ekonomika 'a e taha fa'u'. Kuo pau 'e ngata 'a e 'aonga 'o e lau ko 'eni' 'i ha taimi 'e fakahā ai 'e he taha fa'u' hono hingoa totonu'.
21. (1) Kuo pau ke tuku atu kakato pe fakakonga 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika. Tuku atu mo hono laiseni 'o e ngaahi totonu 'a e taha fa'u
- (2) Ko hano tuku atu 'o ha totonu faka'ekonomika, mo ha laiseni ke fakahoko ha ngāue 'o fakatatau ki ha fakamafai 'a e taha fa'u' pe ha taha kehe 'oku 'a'ana 'a e totonu hiki tatau', kuo pau ke 'i he tohi kuo fakamo'oni hingoa ki ai 'a e taha 'oku ne tuku atu (assignor) mo e taha 'oku tuku atu ki ai' (assignee), pe ko e taha 'oku ne 'oatu 'a e laiseni' (licensor) mo e taha 'oku 'oatu ki ai 'a e laiseni' (licensee).
- (3) Ko ha tuku atu kakato pe fakakonga 'o ha totonu faka'ekonomika, pe ha laiseni ke fakahoko ha ngāue 'o fakatatau ki ha fakamafai 'a e taha fa'u' pe ko ha taha kehe 'oku 'a'ana 'a e totonu hiki tatau', kuo pau 'e 'ikai ke kau ai pe 'e lau 'oku kau ai' a hono tuku atu pe laiseni 'o ha ngaahi totonu kehe 'oku 'ikai fakamatala'i mahino 'i ai.

KONGA II

MALU'I 'O E KAU FAIVA, KAU FA'U FONOKALAMI MO E NGAAHI KAUTAHA FAKAMAFOLA.

22. (1) Fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o e kupu 25 kuo pau ke ma'u 'e ha taha faiva 'a e totonu tokotaha ke fakahoko pē ke fakamafai'i ha taha 'o e ngaahi ngāue ko 'eni'; Ngaahi ngāue 'oku fiema'u ke fakamafai'i 'e he kau faiva
- (a) 'a e fakamafola pe fakafetu'utaki kehe ki he kakai' 'o 'cne faiva, tukukehe kapau ko e fakamafola pe ko e fakafetu'utaki kehe ko ia'-
- (i) 'oku ngaohi mei ha faiva kuo hiki, kehe mei ha hiki na'e fakahoko 'i he ngaahi tu'unga 'o e kupu 26 pe 'ikai 'aki ha fakamafai 'a e taha faiva'; pe
- (ii) ko ha toe fakamafola kuo ngaohi pe fakamafai'i 'e he kautaha na'a nau fuofua fakamafola 'o e faiva';

- (b) ko e hiki ha'ane faiva 'oku te'eki ke hiki;
- (c) ko hono toe fa'u ha tatau fakahangatonu pe ta'efakahangatonu 'o ha hiki 'o 'ene faiva' 'i ha fa'ahinga founa pe fõtunga pē;
- (d) ko e tufaki ki he kakai' fou 'i he fakatau pe ko e liliu kehe 'o hono ma'u 'o ha hiki 'o 'ene faiva', pe ko hano ngaahi tatau, 'a ia kuo te'eki ke tufaki 'i ha fakamafai 'e he taha faiva';
- (e) nō atu ki he kakai' pe 'oatu ki he kakai'' ha hiki 'o 'ene faiva', pe ko hano ngaahi tatau, 'o tatau ai pē pe ko hai 'oku 'a'ana 'a e tatau kuo nō atu pe 'oatu ko ia ki he kakai';
- (f) ko e faka'atā ki he kakai' 'a 'ene faiva kuo hiki', fou 'i he uaea pe uaealesi, 'i ha founa 'a ia 'e lava ke ma'u 'e he kakai' mei ha feitu'u pe 'i ha taimi, te nau fili fakafotu'ituitui ki ai.
- (2) 'I he taimi ko ia kuo fakamafai' ai 'e ha taha faiva ke fakakau, 'ene faiva' 'i ha hiki 'ata-ongo, kuo pau 'e 'ikai ke ngaue'aki 'a e kupusi'(1).
- (3) Makehe mei he ngaahi totonu faka'ekonomika 'a e taha faiva', pea hili hono tuku atu 'o e ngaahi totonu ko ia' ki ha taha kehe, kuo pau ki he taha faiva', 'o fekau'aki mo 'ene ngaahi faiva laivi (live) mo e ngaahi faiva kuo hiki 'i ha ngaahi fonokalami, ke ne ma'u 'a e totonu ke 'eke'i ke fakahā ko ia 'a e taha na'a ne faiva'i 'a e ngaahi faiva', tukukehe kapau 'e tu'utu'uni 'e he anga 'o hono ngau'aki 'o e faiva' ke 'oua 'e fakahā, pea ke ne ta'ofi hano fakakehe'i, tu'usi pe liliu kehe 'o 'ene ngaahi faiva' 'a ia 'oku ne pehē 'oku kaungakovi ki hono ongoongo lelei'. Kuo pau ke ngaue'aki tatau pē 'a e ngaahi tu'utu'uni 'i he kupusi'i (2) mo e (3) 'o e kupu 7 ki he ngaahi totonu kuo tuku atu 'i he kupusi'i ni.
- (4) Kuo pau 'e 'ikai ha me'a 'i he kupu ni 'e lau 'oku ne to'o mei he kau faiva' 'a e totonu ke nau felotoi 'i ha ngaahi aleapau ki he ngaahi tu'unga 'oku kaunga lelei ange kiate kinautolu' 'o fekau'aki mo 'enau ngaahi faiva'.
- (5) Kuo pau ke malu'i 'a e totonu 'i he kupu ni kae'oua ke 'osi 'a e ta'u fakatohimāhina hono nimangofulu hili 'a e ta'u na'e hiki ai 'a e faiva 'i ha fonokalamai, pe kapau 'oku 'ikai ha hiki pehē, mei he ngata'anga 'o e ta'u na'e fakahoko ai 'a e faiva'.

Ngaahi ngaue
'oku fiama'u ke
fakamafai' 'e he
kau polotiusa
'o e ngaahi
fonokalami

23. (1) Fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o e kupu 26 kuo pau ke ma'u ma'ata'atā 'e he polotiusa 'o ha fonokalami 'a e mafai ke fakahoko pe ke fakamafai' 'a e ngaahi faiva ko 'eni' -
- (a) toe fa'u ha tatau 'o ha fonokalami fakahangatonu pe ta'efakahangatonu 'i ha fa'ahinga founa pe anga;
- (b) hū mai 'o ha ngaahi tatau 'o e fonokalami';
- (c) ko e tufaki ki he kakai' fou 'i he fakatau pe ko e liliu kehe hono ma'u 'o e 'olisinale pe ngaahi tatau 'o e fonokalami 'a ia kuo te'eki ke tufaki 'i ha fakamafai' 'e he taha polotiusa;

(d) nō atu ki he kakai pe 'oatu ki he kakai 'a e 'olisinale pe ngaahi tatau 'o e fonokalami', 'o tatau ai pē pe ko hai 'oku 'a'ana 'a e tatau kuo nō atu' pe 'oatu ko ia';

(e) ko e faka'atā ki he kakai 'o e fonokalami', 'o fou 'i he uaea pe uaealesi, 'i ha founa 'e lava ai 'e he kakai' ke nau ma'u mei ha feitu'u pe 'i ha taimi te nau fili fakafo'ituitui ki ai.

(2) Kuo pau ke malu'i 'a e ngaahi totonu 'i he kupusi'i (1) mei hano pulusi 'o e fonokalami kae'oua ke 'osi 'a e ta'u fakatohimāhina hono nimangofulu hili 'a e ta'u 'o hono pulusi' pe, kapau kuo te'eki ke pulusi 'a e fonokalami mei hono hiki 'o e fonokalami' kae'oua ke 'osi 'a e ta'u fakatohimāhina hono nimangofulu', hili 'a e ta'u 'o hono hiki'.

24. (1) Kapau 'oku ngāue'aki fakahangatonu ki he fakamafola pe ha fakafetu'utaki kehe ki he kakai' ha fonokalami kuo pulusi ki ha ngaahi taumu'a fakakomesiale, pe ko ha tatau kuo fa'u 'o ha fonokalami pēhē, pe 'oku faiva'i ki he kakai', kuo pau ke totongi atu' 'e he taha 'oku ne ngaue'aki' ki he polotiu'a ha totongi taau 'e taha ma'a e taha faiva pe kau faiva mo e polotiusa 'o e fonokalami.

Totongi taau ki hono ngaue'aki 'o e ngaahi fonokalami

(2) Tukukehe kapau 'e felotoi ki ai 'a e kau faiva mo e polotiusa', kuo pau ke totongi 'e he polotiusa ha vaeua 'o e lahi 'o e pa'anga kuo ma'u 'e he polotiusa' 'i he kupusi'i (1) ki he taha faiva pe kau faiva.

(3) Ko e totonu ki ha totongi taau 'i he kupu ni kuo pau ke kamata lau ia mei he 'aho 'o hono pulusi 'o e fonokalami kae'oua ke 'osi 'a e ta'u fakatohimāhina hono nimangofulu hili 'a e ta'u 'o e pulusi' pē, kapau kuo te'eki ai ke pulusi 'a e fonokalami, mei he 'aho 'o hono hiki 'o e fonokalami kae'oua ke 'osi 'a e ta'u fakatohimāhina hono nimangofulu hili 'a e ta'u 'o hono hiki'.

(4) Ki he ngaahi taumu'a 'o e kupu ni, ko e ngaahi fonokalami kuo faka'atā ki he kakai' 'o fou 'i he uaea pe uaealesi 'i ha founa 'a ia 'e lava ai ke ma'u 'e he kakai' mei ha feitu'u pea mo ha taimi te nau fili fakafo'ituitui ki ai kuo pau ke lau ia kuo pulusi ki he ngaahi taumu'a fakakomesiale.

25. (1) Fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o e kupu 26 kuo pau ke ma'u 'e ha kautaha fakamafola 'a e totonu ma'atā'atā ke ne fakahoko pe ke ne fakamafai' ha taha pē 'o e ngaahi fakahoko ngāue ko 'eni:

Ngaahi ngāue 'oku fiema'u ke fakamafal 'a e ngaahi kautaha fakamafola

(a) toe-fakamafola 'o 'ene fakamafola;

(b) fakafetu'utaki ki he kakai' 'o 'ene fakamafola';

(c) hiki 'o 'ene fakamafola';

(d) toe fa'u ha tatau 'o ha hiki 'o 'ene fakamafola'.

(2) Kuo pau ke malu'i 'a e ngaahi totonu 'i he kupu ni mei he momeniti 'oku fai ai 'a e fakamafola' kae'oua ke 'osi 'a e ta'u fakatohimāhina hono nimangofulu hili 'a e ta'u na'e hoko ai 'a e fakamafola'.

Ngaahi fakangatangata ki he malu'i

26. Kuo pau 'e 'ikai ngaue'aki 'a e ngaahi kupu 22, 23, 24 mo e 25 kapau ko e ngaahi ngāue 'oku lau ki ai 'i he ngaahi kupu ko ia' 'oku kau ki hono-

- (a) ngaue'aki 'o e ngaahi konga nounou kuo to'o ki hano lipooti 'o ha ngaahi me'a 'oku lolotonga hoko ki he taumu'a 'o hono 'oatu 'o e fakamatala ki he me'a 'oku lolotonga hoko ia';
- (b) toe fa'u ha tatau 'o tāfataha pē ki he fakatotolo fakasaenisi;
- (c) toe fa'u ha tatau 'o tāfataha pē ki he taumu'a ki he ngaahi ngāue fakafaiako fesiofaki, tukukehe 'a e ngaahi faiva mo e ngaahi fonokalami 'a ia kuo pulusi ke hoko ko ha ngaahi naunau fakahinohino fakafaiako;
- (d) ngaahi me'a 'a ia, 'i he Konga I, 'e lava ke faka'aonga'i ha ngāue 'o 'ikai fiema'u ha fakamafai mei he taha fa'u pe ha taha kehe 'oku 'a'ana 'a e totonu hiki tatau.

KONGA III

FAKAMĀLOHI'I 'O E NGAHI TOTONU

Ngaahi tu'utu'uni tu'uma'u mo fakataimi

27. (1) Ko ha Fakamaau'anga 'oku 'i ai hano mafai ki he hopo sivile 'i he Lao ni, kuo pau ke ne ma'u 'a e mafai-
- (a) ke ne fai ha ngaahi tu'utu'uni ta'ofi ke tapui hono fakahoko, pe ko hono hokohoko atu hono maumau'i 'o ha totonu 'oku malu'i 'i he Lao ni;
  - (b) ke tu'utu'uni ke fa'ao ha ngaahi tatau 'o ha ngaahi ngāue pe ngaahi fonokalami 'oku mahalo'i 'oku ngaohi pe 'oku hū mai mei tu'apule'anga ta'e fakamafai'i 'e he taha 'a'ana ha totonu 'oku malu'i 'i he Lao ni kapau 'oku mo'ulalao 'a e ngaohi pe hū mai 'o e ngaahi tatau ko ia' ki ha fakamafai pehē, pea 'mo fa'ao ha kofukofu 'o e ngaahi me'angāue 'e lava ke ngaue'aki ki hono ngaohi, mo e ngaahi tohi, 'akauni pe ngaahi pepa pisinisi 'oku fekau'aki mo ha ngaahi tatau pehē.
- (2) Ko e ngaahi tu'utu'uni 'a e Lao ki he Kau Polisi mo e Lao ki he Ngaahi Fakamaau'anga Polisi felave'i mo e kumi mo puke'kuo pau ke ngaue'aki ia 'o hangē pē ko e lau kotoa pē ki ha hia 'i he ngaahi tu'utu'uni ko ia' 'oku 'uhinga ia ki he maumau'i 'o e ngaahi totonu 'i he Lao ni.
- (3) Ko e ngaahi tu'utu'uni 'o e lao ki he Ngaahi Tute mo e Tute 'Ekisia 'oku fekau'aki mo hono ta'ofi fakataimi 'o hono tukuange 'o ha ngaahi koloa 'oku mahalo'i 'oku ta'efakalao kuo pau ke ngaue'aki ia ki he ngaahi 'ātikolo mo e ngaahi me'angāue 'oku malu'i 'i he Lao ni.

Ngaahi huhu'i sivile

28. (1) Kuo pau ke ma'u 'e he taha 'a'ana ha totonu 'oku malu'i 'i he Lao ni 'a ia kuo maumau'i 'ene ngaahi totonu', ki ha ngaahi totongi huhu'i' mei he taha maumau lao' ki he kovi kuo ne fuesia mei he

nunu'a 'o e maumau lao ko ia' pea mo ha ngaahi totongi ki he ngaahi fakamole na'e tupu mei he maumau ko ia', 'o kau ai 'a e ngaahi totongi fakalao'. 'I he'ene fakakaukau'i pe 'e fiha 'a e totongi huhu'i' kuo pau ke fakakaukau'i 'e he Fakamaau'anga 'a e mahu'inga 'o e naunau' mo e ongoongo kovi 'a ia kuo fuesia 'e he taha 'a'ana 'a e totonu' mo e ngaahi tupu kuo ma'u 'e he taha maumau lao' mei he maumau ko ia'. Kapau na'e 'ikai ke 'ilo'i' 'e he taha maumau lao' pe na'e 'ikai ha makatu'unga fakapotopoto ke ne 'ilo na'a ne fai ha ngäue maumau lao, 'e ngofua ke fakangatangata 'e he Fakamaau'anga 'a e totongi huhu'i' ki he ngaahi tupu na'e ma'u 'e he taha maumau lao' mei he maumau lao ko ia'.

- (2) Kapau 'oku kei 'i ai ha ngaahi tatau maumau lao, kuo pau ke 'i ai 'a e mafai 'o e Fakamaau'anga ke ne tu'utu'uni ke faka'auha pe ko hono tuku atu fakapotopoto kehe 'o e ngaahi tatau ko ia' mo honau kofukofu' 'i ha founa ke ta'ofi 'a e hoko ha fakatamaki ki he taha 'a'ana' 'a e totonu' tukukehe ka 'oku ne kole 'e ia ha me'a kehe. Kuo pau 'e 'ikai ke ngaue'aki 'a e tu'utu'uni ni ki he ngaahi tatau mo honau kofukofu 'a ia na'e ma'u 'e ha fa'ahi hono tolu ta'e tenau 'ilo ki he maumau lao'.
- (3) Kapau 'oku 'i ai ha fakatu'utāmaki 'e lava ke ngaue'aki ha ngaahi me'angäue ke fakahoko pe ke hoko atu ha ngaahi ngäue maumau lao, kuo pau ke tu'utu'uni 'e he Fakamaau'anga ke faka'auha kinautolu pe ko hano tuku atu fakapotopoto kehe 'i ha founa 'e fakasi'isi' 'i ai ha toc hoko ha ngaahi maumau lao ki he taha 'a'ana 'a e totonu'.
- (4) Kapau 'oku ngalingali 'e hokohoko atu ha ngaahi ngäue maumau lao, kuo pau ke tu'utu'uni 'e he Fakamaau'anga ke 'oua 'e toe fakahoko ha ngaahi ngäue pehe pea ke ne tu'utu'uni ha tautea pa'anga 'e 'ikai toc laka hake 'i he \$20,000 'a ia kuo pau 'e totongi 'oka 'ikai ke fai ha talangofua ki he tu'utu'uni ko ia'.

29. (1) Ka 'i ai ha taha te ne maumau'i fakalotokovi ha totonu 'oku malu'i Ngaahi Tautea
'i he Lao ni 'oku ne fakahoko ha hia pea 'oku ala mo'ua pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$20,000 pe ngäue popula 'i ha vaha'a taimi 'e 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 3 pe fakatou'osi.
- (2) Kapau kuo halaia ha faka'iloa ki ha ngäue maumau lao fo'ou 'i loto 'i he ta'u 'e 5 mei he'ene halaia ki ha maumau lao kimu'a' kuo pau ke liunga ua 'a e tautea 'i he kupusi'i (1).
  - (3) 'I ha hopo 'e ngofua ki he Fakamaau'anga ke ne ngaue'aki 'a e ngaahi founa mo e ngaahi totongi huhu'i' 'oku lau ki ai 'i he kupu 27 mo e 28, ka kuo pau 'e 'ikai ke 'osi fai ha tu'utu'uni fekau'aki mo e ngaahi totongi huhu'i' ko ia' 'i ha hopo sivile.

30. (1) Kuo pau 'e lau 'oku ta'efakalao 'a e ngaahi ngäue ko 'eni' pea, 'i hono ngaue'aki 'o e kupu 27 ki he 29, kuo pau ke lau 'eni ko hano maumau'i 'o e ngaahi totonu 'oku malu'i 'i he Lao ni:

Ngaahi Fua, ngaahi totongi huhu'i mo e ngaahi tautea ki hono pa'usi'i 'o e malu'i mo hono pu'e'i fakatekinikate 'o e ngaahi totonu

- (a) ko e ngaohi pe hū mai ke fakatau pe ke nō atu ha me'angāue pe ha me'a kuo ngaohi tāfataha pē pe kuo filio'i ke ne fakafe'ātungia'i ha me'angāue pe ha ngaahi founa 'oku taumu'a ke ne ta'ofi pe fakangatangata 'a hono toe fa'u ha tatau 'o ha ngāue, ha fonokalami pe ha fakamafola, pe ke ne maumau'i 'a e tu'unga lelei 'o e ngaahi tatau kuo ngaohi';
- (b) ko e ngaohi pe ko e hū mai ke fakatau pe ke nō atu ha me'angāue pe ha ngaahi founa 'a ia kuo fakataumu'a ke ne puke pe ke ne tokoni'i ke puke ha polokalama fakakomipiuta (encrypted), 'a ia 'oku fakamafola pe 'oku fakafetu'utaki kehe ki he kakai', kau ai 'a e satelaite, 'e ha ni'ihi 'oku 'ikai ke 'i ai ha'anau totonu ke nau ma'u 'a e polokalama ko ia';
- (c) ko e to'o pe liliu ha ngaahi totonu fakamatala pule'i 'o e ngaahi totonu faka'elekitulōnika ta'e fakamafai'i;
- (d) ko e tufaki, hū mai ke tufaki, fakamafola, fakafetu'utaki ki he kakai' pe ko e faka'atā ki he kakai', ta'e fakamafai'i, 'o ha ngaahi ngāue, ngaahi faiva, ngaahi fonokalami pe ngaahi fakamafola, 'i he 'ilo pau pe 'oku 'i ai ha 'uhinga ke 'ilo pau kuo 'osi to'o pe liliu ta'e fakamafai'i 'a e fakamatala pule'i 'o e ngaahi totonu'.
- (2) 'I hono ngaue'aki 'a e kupu 27 ki he 29, ko ha me'angāue ta'efakalao mo ha ngaahi founa 'a ia 'oku lau ki ai 'i he kupusi'i (1) mo ha tatau 'a ia kuo to'o mei ai 'a e fakamatala pule'i totonu, pe 'a ia kuo liliu ai ha fakamatala pehē, kuo pau ke lau ko e ngaahi tatau ia 'o e ngāue kuo 'osi maumau'i, pea kuo pau ke lau ha ngāue ta'efakalao 'a ia 'oku lau ki ai 'i he kupusi'i (1) ko hano maumau'i 'o e totonu 'o e hiki tatau pe ngaahi tatau 'a ia 'oku kau ki ai 'a e ngaahi totongi maumau sivile mo e ngaahi tautea hia 'i he kupu 27 ki he 29.

KONGA IV

NGAAHI ME'A KEHEKEHE

Lahi hono
ngaue'aki malu'i
'o e ngaue fa'u
tohi mo e 'aati
fakamatamatalelei

31. (1) Kuo pau ke ngaue'aki 'a e ngaahi tu'utu'uni 'a e Lao ni 'o e fekau'aki mo e malu'i 'o e ngaahi ngāue fakafa'u tohi mo 'āti fakamatamata ki he-
- (a) ngaahi ngāue 'a e kau fa'u tohi 'a ia ko ha kakai, pe 'oku nau nofoma'u 'i Tonga;
- (b) ngaahi ngāue na'e fuofua pulusi 'i Tonga mo ha ngaahi ngāue na'e fuofua pulusi 'i ha pule'anga kehe pea toe pulusi 'i Tonga 'i loto 'i he ta'u 'e tolungofulu, 'o tatau ai pē pe ko e hā 'a e tangata'i fonua mo e fonua nofo'anga 'o e kakai na'a nau fa'u';
- (c) ngaahi ngāue 'ata-ongo, 'a ia 'oku tu'u 'a e 'ulu'i 'ofisi 'o e taha na'e fa'u ia' pe 'oku nofoma'u, 'i Tonga; pea

(d) ngaahi ngāue 'akiteki kuo fokotu'u 'i Tonga mo ha ngaahi ngāue 'āti fakamatamatalelei kehe kuo fakatahataha' 'i ha fale pe ha langa 'oku tu'u 'i Tonga.

(2) Kuo pau ke toe ngaue'aki 'a e ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ni ki ha ngaahi ngāue 'oku malava ke malu' 'i Tonga koe'uhi ko e pea fakatatau ki ha konivesio fakavaha'apule'anga pe ha felotoi fakavaha'apule'anga kehe 'a ia 'oku kau ki ai 'a Tonga.

Lahi hono
ngaue'aki mo
malu' 'o e kau
faiva, ngaahi
fonokalami mo e
ngaahi
fakamafola

32. (1) Kuo pau ko e ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ni ki he malu' 'o e kau faiva 'e ngaue'aki ia ki he-

(a) kau faiva 'a ia ko ha kau Tonga;

(b) kau faiva 'ikai ko ha kau Tonga ka ko 'enau ngaahi faiva-

(i) 'oku fai 'i Tonga;

(ii) 'oku fakatahataha' 'i ha ngaahi fonokalami 'oku malu' 'i he Lao ni; pe

(iii) kuo te'eki ai ke hiki 'i ha fonokalami ka 'oku kau 'i ha ngaahi fakamafola 'a ia 'oku taau ke malu' 'i he Lao ni.

(2) Ko e ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ni ki hono malu' 'o ha ngaahi fonokalami kuo pau ke ngaue'aki ia ki he-

(a) ngaahi fonokalami ko hono kau fa'u' ko e kakai Tonga;

(b) ngaahi fonokalami na'e fuofua hiki 'i Tonga; pe

(c) ngaahi fonokalami na'e fuofua pulusi 'i Tonga.

(3) Ko e ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ni ki hono malu' 'o ha ngaahi fakamafola kuo pau ke ngaue'aki ia ki he-

(a) ngaahi fakamafola 'a ha ngaahi kautaha fakamafola 'a ia 'oku tu'u honau ngaahi 'ulu' 'i ofisi' 'i Tonga; pe

(b) ngaahi fakamafola 'oku fakahoko mei ha ngaahi talanisimita 'oku tu'u 'i Tonga.

4) Kuo pau foki ke ngaue'aki 'a e ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ni ki he kau faiva, kau fa'u fonokalami mo e ngaahi kautaha fakamafola 'oku totonu ke malu' 'i koe'uhi ko e pea fakatatau ki ha konivesio fakavaha'apule'anga pe ha felotoi fakavaha'apule'anga kehe 'a ia 'oku kau ki ai 'a Tonga.

Ngaue'aki 'o e
ngaahi talite
fakavaha'apule'anga

33. Ko e ngaahi tu'utu'uni 'o ha talite fakavaha'apule'anga fekau'aki mo e hiki tatau mo ha ngaahi totonu felāve' 'i mo ia 'a ia 'oku kau ki ai 'a Tonga kuo pau ke ngaue'aki ia 'o fakatatau ki he Lao ni.

Ngaahi
Tu'utu'uni

34. 'E ngofua ki he Minisitā 'oku ne tokanga' 'a e Totonu Hiki Tatau, 'i he loto ki ai 'a e Kapineti', ke ne fa'u ha Ngaahi Tu'utu'uni ki hono fakahoko 'a e ngaahi taumu'a mo e ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ni.

35. (1) 'Oku fakapekia 'a e Lao ki he Totonu ki he Hiki Tatau (Vahe 121). Fakapekia mo e
Ngaue'aki
- (2) Kuo pau ke ngaue'aki 'a e ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ni ki he ngaahi ngāue, ngaahi faiva, ngaahi fonokalami mo e ngaahi fakamafola na'e hoko kimu'a 'i he 'aho na'e kamata ngaue'aki ai 'a e Lao ni, 'okapau kuo 'osi 'a e taimi 'o e malu'i fakatatau ki ha lao kimu'a pe ki ha lao 'o e fonua na'e tupu mei ai 'a e ngaahi ngaue, ngaahi faiva, fonokalami pe fakamafola 'a ia 'oku totonu ke malu'i 'i ha konivesio fakavaha'apule'anga pe ha aleapau fakavaha'apule'anga kehe 'oku kau ki ai 'a Tonga.
- (3) 'E 'ikai uesia 'e he Lao ni 'a e ngaahi aleapau 'o e ngaahi ngaue, faiva, fonokalami mo e ngaahi fakamafola ne 'osi fakahoko kimu'a 'i hono ngaue'aki 'o e Lao ni.

Na'e tali 'e he Fale Alea 'i he 'aho ni 30 'o Siulai, 2002.

BY AUTHORITY:

S. V. Pahulu, Acting Government Printer,
2002.